

اصلاح نظام یارانه بنزین

گروهی از کارشناسان جوان و خیره اقتصادی به بررسی راه‌حل‌های گوناگون این مسئله پرداخته و در نهایت با توجه به کلیه‌ی شرایط، طرح «اصلاح نظام قیمت‌گذاری بنزین با لحاظ سهمیه به افراد» را به‌عنوان راهکاری قابل‌اجرا، مؤثر و مطلوب طراحی کرده‌اند.

در اقتصاد ایران برای دهه‌ها، نظامی از انواع یارانه‌ها به کالاها و خدمات مختلف شکل گرفته که نه تنها به شکوفایی اقتصادی و رفاه مردم کمی نکرده، بلکه باعث شده حجم عظیمی از منابع ملی به طریقی نامطلوب، ناعادلانه و غیربهره‌ور توزیع شود. در شرایط بحرانی فعلی، که انباشتی از سیاست‌های ناکارآمد گذشته در قالب بحران نظام بانکی، بحران صندوق‌های بازنشستگی، کسری شدید بودجه دولت، و بحران آب و محیط زیست ظاهر شده است، اقتصاد ایران دیگر تاب ادامه اسراف و هدررفت منابع را ندارد و اصلاح نظام یارانه‌ها ضروری‌تر از هر زمان دیگری به نظر می‌رسد. به همین دلیل گروهی از کارشناسان جوان و خیره اقتصادی به بررسی راه‌حل‌های گوناگون این مسئله پرداخته و در نهایت با توجه به کلیه‌ی شرایط، طرح اصلاح نظام قیمت‌گذاری بنزین با لحاظ سهمیه به افراد را به‌عنوان راهکاری قابل‌اجرا، مؤثر و مطلوب طراحی کرده‌اند. گزارش حاضر شرح کاملی از این طرح است.

۱. ضرورت، اهمیت و فوریت: حجم عظیم یارانه انرژی و خصوصاً بنزین از طریق مداخلات مستمر دولت در امر قیمت‌گذاری، پیامدهای منفی فراوانی شامل مصرف بی‌رویه سوخت، افزایش شدید قاچاق، آلودگی هوا و تخریب محیط زیست، کاهش بهره‌وری و دامن زدن به شکاف طبقاتی از طریق توزیع ناعادلانه یارانه سوخت را برای اقتصاد کشور به همراه داشته است. ضمن اینکه در شرایط دشوار تحریم که اقتصاد ایران با تنگناهای متعدد مواجه شده است، اثرات نامطلوب فوق و همچنین فشار مضاعف به بودجه دولت به‌صورت پررنگ‌تر ظاهر خواهد شد. از این رو حذف این یارانه و جلوگیری از سرکوب قیمتی بنزین به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اصلاحات اقتصادی، دغدغه بسیاری از پژوهشگران و سیاست‌گذاران است.

۲. طرح پیشنهادی: در این طرح پیشنهادی به هر فرد ایرانی مقداری بنزین به‌عنوان سهمیه ماهانه (حدود ۲۰ لیتر) تعلق می‌گیرد. افراد هنگام خرید سوخت ابتدا از سهمیه خود استفاده می‌کنند که به قیمت پایه (۲۰٪ فوب، حدود ۱۰۰۰ تومان) محاسبه می‌شود و در صورتی که فرد سهمیه بنزین ماهانه خود را مصرف نکند، می‌تواند آن را به قیمت آزاد (۸۰٪ فوب، حدود ۴۰۰۰ تومان) به دولت یا دیگران بفروشد. اما اگر فردی نیاز به بنزین بیشتری داشته باشد باید به قیمت آزاد، بنزین خریداری نماید. در واقع افرادی که از سهمیه خود استفاده نمی‌کنند، می‌توانند آن را در بازار به فروش برسانند و طبیعتاً از یک یارانه نقدی متناسب با ارزش فروش سهمیه خود منتفع خواهند شد. بین قیمت آزاد خرید و قیمت آزاد فروش

فاصله‌ای وجود دارد که این فاصله همان مالیات/ عوارض مصرف مازاد است.

در مورد فروش سهمیه نیز، قیمتی که دولت بنزین را می‌خرد؛ برابر است با اختلاف قیمت بنزین سهمیه‌ای و بنزین آزاد [۱]، به این دلیل که افرادی که بنزین سهمیه‌ای را مصرف می‌کنند در نهایت باید قیمت پایه را به جایگاه‌دار بپردازند و لذا به اندازه اختلاف دو قیمت، به آن‌ها یارانه تعلق گرفته است. در نتیجه افرادی هم که می‌خواهند سهمیه خود را بفروشند، به ازای هر لیتر بنزین، به اندازه اختلاف دو قیمت پایه و آزاد، دریافتی خواهند داشت.

علت اینکه در این طرح قیمت پایه و قیمت آزاد نسبتی از قیمت فوب خلیج فارس در نظر گرفته شده‌اند جلوگیری از سرکوب قیمت بنزین است. در صورتی که در هر طرح اصلاح نظام یارانه‌ای، قیمت‌ها پس از افزایش، به نحوی ثابت نگه داشته شوند؛ پس از طی مدت‌زمانی، به علت وجود تورم و در نتیجه کاهش قیمت نسبی بنزین، عملاً طرح اصلاح نظام یارانه بنزین با شکست مواجه شده و پیامدهای منفی سرکوب قیمتی بنزین دوباره ظاهر می‌شوند. برای تکمیل طرح هر ماه یک واحد درصد به قیمت پایه و قیمت آزاد بنزین افزوده می‌شود، تا در گذر زمان قیمت بنزین مصرف‌کننده به قیمت فوب خلیج فارس برسد. مکانیزم تعدیل قیمت پایه و قیمت آزاد مطابق با قیمت فوب خلیج فارس متعاقباً بررسی خواهد شد.

۳. نتایج حاصل از طرح: با اجرای طرح، پیامدهای منفی سرکوب قیمت بنزین از اقتصاد ایران حذف خواهند شد. به طور خلاصه نتایج و ویژگی‌های طرح مذکور عبارت‌اند از:

کاهش قاچاق بنزین: در حقیقت بخش قابل توجهی از یارانه بنزین از مسیر قاچاق به خارج از ایران ارسال می‌شود و به عبارت دیگر در شرایط فعلی دولت ایران ناخواسته در حال پرداخت یارانه به شهروندان کشورهای همسایه نیز هست. اما با کاهش اختلاف قیمت بنزین در ایران و کشورهای همسایه، قاچاق بنزین از صفر افتاده و با کاهش چشمگیری روبه‌رو می‌شود.

کمک به مدیریت موثرتر تحریم‌ها: یارانه‌ای که هر روز به بنزین داده می‌شود به اندازه درآمد حاصل از صادرات ۵۰۰ هزار بشکه نفت در روز است. در شرایطی که کشور با مشکل صادرات نفت و در نتیجه کمبود منابع مواجه شده است، اصلاح نظام یارانه بنزین می‌تواند منابعی را که هم‌اکنون در حال هدر رفتن است، به صورت بهینه‌تری در اقتصاد به کار گیرد و به تاب‌آوری اقتصاد کشور در مقابل تحریم‌ها کمک کند.

توزیع عادلانه یارانه: در شرایط فعلی هر فردی که بیشتر مصرف کند بیشتر یارانه می‌گیرد. به عبارت دیگر مصرف بیشتر سوخت تشویق می‌شود. مطابق بررسی‌ها عمده افرادی که صاحب خودرو هستند جز دهک‌های ثروتمندان، در نتیجه در شرایط سرکوب قیمتی و یا طرح‌هایی مثل کارت سوخت، ثروتمندان بیش از فقرا منتفع می‌شوند. در حالی که در طرح سهمیه به افراد، یارانه بنزین به طور مساوی به همه می‌رسد.

بهبود وضع دهک‌های پایین درآمدی: دهک‌های پایین جامعه که عمدتاً نیز صاحب خودرو نیستند و یا مصرف کمی دارند،

می‌توانند با فروش سهمیه خود، عایدی کسب کرده و در نتیجه وضع زندگی خود را بهبود دهند. در جدول زیر عایدی خالص ماهانه خانوارها (به جز دهک دهم) پس از اجرای طرح به‌طور تقریبی نمایش داده شده است:

میانگین بعد خانوار ۳.۵ نفر

قیمت فوب خلیج فارس ۰.۵۵ دلار

عایدی خانوارهای صاحب خودرو

عایدی خانوارهای بدون خودرو

۵۰ هزار تومان ماهانه

۲۰۰ هزار تومان ماهانه

جدول ۱ عایدی ماهانه حاصل شده برای خانوارها در طرح پیشنهادی

همچنین در نمودار زیر، نسبت خالص عایدی خانوارها (پس از کسر کلیه هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم مانند تورم ناشی از افزایش قیمت سوخت) به کل هزینه‌های خانوار نمایش داده شده است. به عنوان مثال دهک اول، پس از ۲ سال از اجرای طرح تا حدود ۲۵ درصد وضعیت فعلی درآمد خود، عایدی خالص کسب خواهد کرد.

اصلاح الگوی مصرف بنزین در کشور: با افزایش قیمت نسبی بنزین مصرف آن در کشور کاهش چشمگیری پیدا کرده و از اسراف آن جلوگیری به عمل خواهد آمد.

افزایش عایدی دولت و ایجاد منابع مالی برای اصلاحات ساختاری: وجود چالش‌های متعدد در اقتصاد ایران (به عنوان مثال بحران آب و محیط‌زیست، بحران بانکی و...) و لزوم مقابله با آن‌ها برکسی پوشیده نیست اما به دلیل ضعف بودجه‌ای تاکنون اقدام مؤثری در این خصوص نشده است. در این طرح به دلیل افزایش قیمت متوسط سوخت و صادرات مابه‌التفاوت مصرف بنزین پس از اجرای طرح نسبت به مصرف فعلی بنزین، منابع مناسبی برای دولت ایجاد می‌شود که می‌تواند از آن برای اصلاحات ساختاری [۲] بهره ببرد.

وجود اثرات جانبی مثبت: با رفع سرکوب قیمتی بنزین، استفاده از حمل‌ونقل عمومی توجیه پذیرتر شده و در نتیجه معضلاتی مانند آلودگی هوا و ترافیک کلان‌شهرها تا حدودی مرتفع می‌شود.

۴. ملاحظات اجرایی: تجربه بسیاری از کشورها که توانسته‌اند یارانه سوخت را حذف کنند نشان می‌دهد مهم‌ترین مانع در این مسیر، عادت کردن بدنه‌ی اجتماعی و اقتصادی به این یارانه بوده که سبب شده است دولت‌ها معمولاً این اصلاح اساسی اقتصاد را به تعویق بیندازند. همچنین تجربه کارشناسی نشان می‌دهد که غیرسیاسی کردن فرآیند اصلاح یارانه، شرط محوری موفقیت برنامه‌های اصلاح یارانه بوده است. اینکه با چه مکانیزمی می‌توان بدون آسیب رساندن به بخش‌های مختلف جامعه، یارانه بنزین را هدفمند کرد به جواب‌ها و راه‌حل‌های متفاوتی اعم از طرح‌های سهمیه‌ای و قیمتی با روندهای تدریجی و یا دفعتی می‌رسد، اما نکته‌ای که نباید فراموش شود مدیریت درست مراحل اجرایی و بازخورد گرفتن از روند اجرای طرح است، به گونه‌ای که اصلاحات لازم در زمانی که باید، اعمال شوند.

در این طرح تیم اجرایی و نهاد مسئول ضمن داشتن اختیارات کامل و مسئولیت‌های روشن، باید از طریق اطلاع‌رسانی،

مردم را آگاه کنند که نتایج این طرح، کاملاً به نفع عموم مردم بوده و بیشتر افرادی که در حال قاچاق سوخت هستند و یا مصرف بی‌رویه دارند از این طرح متضرر خواهند شد. نکته مهم این است که به دلیل وجود عایدی خانوار ناشی از فروش سهمیه در این طرح، بخش قابل توجهی از مردم خودشان با اجرای طرح همراه و هم‌دل شده و اجرای درست طرح را مطالبه خواهند کرد. در این مسیر سیاست‌گذار باید با اختیارات بالا و انعطاف در تصمیم‌گیری، ضمن بازخورد مداوم از جامعه و کسب تجربه در این مسیر، طرح را به سمت اهداف مطلوب هدایت کند. گزارش مرتبط با مراحل اجرایی طرح فوق، به صورت مفصل و جداگانه در اختیار مسئولین قرار خواهد گرفت.

برای دریافت و مطالعه متن کامل گزارش اصلاح نظام یارانه بنزین از لینک دانلود زیر استفاده کنید.